

Norbert Spannenberger, Szabolcs Varga (Hrsg.), *Ein Raum im Wandel. Die osmanisch-habsburgische Grenzregion vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2014, 308 stranica

Zbornik radova o karakteristikama osmansko-habsburškoga pograničja od 16. do 18. stoljeća, koji su uredili N. Spannenberger i S. Varga, sadrži radove s međunarodnoga znanstvenog skupa o granicama kao prijelaznim zonama između osmanskoga i kršćanskoga svijeta u ranome novom vijeku, održanoga u Leipzigu još 2007. godine. Zbornik – osim uvodnoga teksta Markusa Kollera – sadrži i šesnaest radova, podijeljenih u četiri cjeline, od kojih prva govori o odnosu političke moći i vlasti s obje strane habsburško-osmanskoga pograničja, druga se bavi njegovim duhovnim i mentalnim granicama, treća govori o crkvama i religijskoj kulturi, a četvrta istražuje slike *Drugoga* u historiografiji i povijesnome sjećanju. U uvodnome tekstu pod naslovom *Grenzwahrnehmung und Grenzmacht. Einleitende Bemerkungen zu den osmanisch-habsburgischen Grenzräumen (16.-18. Jh.)* Markus Koller istaknuo je da je slika ofanzivnoga Osmanskog Carstva tijekom 17. stoljeća i Habsburške Monarhije koja se stalno branila samo djelomično prihvatljiva jer se bečka politika, usmjerena izgradnji obrambenoga sustava na ugarskome području, može promatrati i kao element ekspanzivne vanjske politike. Istaknuvši da je u 18. stoljeću promjenom odnosa snaga samo Habsburška Monarhija mogla voditi ofenzivne ratove, naglasio je da je do kraja 18. stoljeća s osmanske strane iščeznula ideja stalne ekspanzije, a osnažilo je defanzivno shvaćanje granice kao obrambene linije koju je potrebno utvrditi i kontrolirati, posebno u vezi s imigracijskim kretanjem, što je s habsburške strane riješeno u prvoj polovici 19. stoljeća podvrgavanjem doseljavanja državnoj kontroli.

Prvo poglavlje ovoga zbornika otvara rad Dariusa Kołodziejczyka pod naslovom *Otto-*

man Frontiers in Eastern Europe, u kojemu autor naglašava da su tijekom ranonovovjekovnoga razdoblja koegzistirali elementi, uvjetno rečeno, arhaičnoga i modernoga shvaćanja granice te zagovara ekološki i antropološki pristup proučavanju osmanskoga pograničja napomenuvši da je usredotočenost isključivo na granice s kršćanskim susjedima u Europi vodila prevladavanju ideologijskih aspekata nad stvarnijim čimbenicima važnima za upravljanje, kao što su, na primjer, ekološki čimbenici, to jest fizička ograničenja koja su uvjetovala učinkovitu državnu kontrolu nekoga teritorija (25-37). Ernst D. Petritsch u radu *Grenz- und Raumkonzeptionen in den Friedensverträgen von Zsitvatorok und Karlowitz (39-51)* naglašava nepostojanje čvrste granice početkom 17. stoljeća između dvaju carstava i ističe važnost sustava pograničnih utvrda za formiranje granice, koje su predstavljale i središta moći nekoga prostora, a kao negativne posljedice toga sustava u Ugarskoj navodi izloženost seljačkoga stanovništva zlostavljanju vojničkih posada tih utvrda i bježanje podložnika na osmanski teritorij. Szabolcs Varga u radu *Die Stellung Kroatiens innerhalb des Königreichs Ungarn in der Frühen Neuzeit (53-72)* opisuje kako je zajedno s procesom formiranja Vojne krajine tekla i "habsburgizacija" toga prostora i njegovo odvajanje od Ugarske i Hrvatske, ali i teritorijalna i institucionalna integracija ostalih hrvatskih područja. Nedim Zahirović u radu pod naslovom *Die Familie Memibegović in Ungarn, Slawonien und Kroatien in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Ansatz einer genealogischen Rekonstruktion (75-86)* na primjeru obitelji Memibegović govori o obiteljskoj premreženosti unutar osmanlijske upravne i vojne hijerarhije na širem području jugoistočne Europe pod osmanskom vlašću kao primjeru funkcioniranja osmanske vojne i civilne uprave, dok Norbert Spannenberger u radu *Transimperiale Migration zwischen Osmanen und Habsburgern: Die Serben in den Neoaquistica-Gebieten im 16. und 18. Jahrhundert* opisuje doseljavanje srpskoga stanovništva s osmanskoga područ-

ja ("Raca" ili "Rasciana") (87-112) na novooslobođena područja tijekom i nakon Bečkoga rata te ističe da je, suprotno od dosadašnjega mišljenja, njihovo naseljavanje trajalo od 16. do 18. stoljeća, a da je njihovo sudjelovanje u raznovrsnim konfliktima na tome području otežavalo trajniju integraciju i stalno vodilo prema nasilnim sukobima.

Drugo poglavlje otvara rad Detlefa Haberlanda pod naslovom *Der Türkenkonflikt im südöstlichen Europa im Hartmann Schedels Weltchronik* (115-122), u kojemu autor opisuje kako je ekspanzija Osmanskoga Carstva na europski prostor u djelu spomenutoga njemačkog autora prikazivana kao borba razvijenije civilizacije s turskim barbarstvom. Zoltán Péter Bagi u radu "*Wider disen Vheindt [...] - Argumentative Propaganda in den kaiserlichen Propositionen zu den Reichstagen während des 'Langen Türkenkrieges'*" (123-140) analizira nastojanja cara Rudolfa II. da nagovori staleže Carstva na pružanje pomoći protiv Osmanlija tijekom Dugoga rata i kao uspjeh njegove politike ističe činjenicu da staleži Svetoga Rimskog Carstva nisu nikada doveli u pitanje potrebu financiranja obrane od Turaka. Farkas Gábor Kiss u radu *Political Rhetorics in the Anti-Ottoman Literature. Martinus Thyrnavinus: To the Dignitaries of Hungarian Kingdom* (141-156) istražuje protuosmansku literaturu 16. stoljeća i otkriva prepoznatljive "turske topose" u humanističkoj literaturi toga vremena i kao njezinu glavnu značajku navodi pozivanje europskih vladara na kršćansko jedinstvo i protjerivanje Turaka, a u posljednjemu radu ovoga poglavlja, "*Barbarorum iuga, exterorum dominatio.*" *Beiträge zur Modifizierung des ungarischen Feindbildes im 16. Jahrhundert* (159-176), Gábor Nagy na primjeru djela povjesničara Nikole Istvánffija, pokazuje kako je rastući politički i vojni utjecaj Habsburgovaca utjecao na otpor ugarskih staleža te kako se ciljano stvarala slika točno određenoga neprijatelja, pri čemu takvima nisu doživljavani samo "Turci" nego i "Nijemci."

Treće poglavlje zbornika, posvećeno crkvama i religiji, čine tri rada, U prvome radu,

pod naslovom *Katholische Jurisdiktion im Grenzgebiet des Osmanischen Reiches. Das Beispiel Ungarn* (181-196), Antal Molnár opisuje probleme koje je Rimski kurija imala s bosanskim franjevcima koji su se suprotstavljali njezinim planovima, zatim sporove Rima i Beča oko patronatskoga prava te nastojanja katoličkih biskupa pograničnih područja da jurisdikciju učvrste i među vjernicima na osmanskoj strani granice. Zoltán Gözsy u radu *Konsolidierung der Kircheninstitution in der Südtransdanubien nach der Osmanenzeit* (197-212) prikazuje konsolidiranje crkvenih institucija nakon osmanskoga razdoblja na primjeru Prekodunavlja te naglašava da je reorganizacija tih institucija uspjela zbog zajedničkoga djelovanja Dvora, ugarskih staleža i lokalnih struktura vlasti, koji su u tome prepoznali zajednički interes. Maja Quakatz u radu pod naslovom "*Conversio Turci*" *Konvertierte und zwangsgetaufte Osmanen. Religiöse und kulturelle Grenzgänger im Alten Reich (1683-1710)* (215-231) na primjeru grada Leipziga analizira pokrštavanje muškaraca, žena i djece, koji su tijekom Bečkoga rata dovedeni iz Ugarske u Sveto Rimsko Carstvo te zaključuje da se često radilo o prisilnim pokrštavanjima.

Posljednje poglavlje ovoga zbornika, posvećeno prikazivanju Drugih u historiografiji i kulturi sjećanja, otvara rad Gergelyja Tótha pod naslovom *Was blieb von den Türken? Geschichte und Relikte der osmanischen Herrschaft in Ungarn im Werk des Geschichtsschreibers Matthias Bél (1684-1749)* (235-248), u kojemu autor Belovo historioografsko djelo ističe kao važan izvor za kasnoosmansku i ranu postosmansku fazu ugarske povijesti zato što je nastalo na temelju informacija koje su prikupljali lokalni činovnici i bivši Belovi učenici. Dénes Sokcsevits u radu *Das Ungarnbild in kroatischen Literatur vor dem Illyrismus* (251-263) na temelju izabranih primjera iz hrvatske literature opisuje kako se već prema političkim interesima oblikovala i kako je varirala slika drugih naroda te zaključuje da je do konca 18. stoljeća postojala pozitivna slika Ugarske u Hrvat-

skoj tijekom spomenutoga razdoblja. Nenad Moaćanin u radu *The Die-Hardism of the Pre-Reform Ottoman World in Bosnia: Matija Mažuranić's "Tourist" Visit (265-272)* analizira putovanje ilirca Matije Mažuranića u Bosnu 1839./40. godine te ukazuje na utjecaj nacionalizma u to vrijeme na karakter i formiranje granica na jugoistoku Europe. Autor ističe da je Mažuranić htio saznati u kojoj bi mjeri ideja ilirizma mogla naići na plodno tlo s druge strane granice, a Zsuzsa Barbarics-Hermanik u radu *Türkengedächtnis in Ungarn. Die Rolle der Gedächtnisorte Mohács und Szigetvár im Prozess der nationalen Identitätsbildung (275-296)* na primjeru Mohača i Sigeta kao mjesta povijesnoga sjećanja prikazuje kako su djelovanjem Katoličke crkve ova mjesta instrumentalizirana u kulturnoj svijesti, a nacionalne i religiozne komponente stopljene u svojevrsnu simbiozu.

Teme i prostor koji su obuhvaćeni ovim zbornikom trebale bi privući pozornost i povjesničara u Hrvatskoj jer jasno prikazuju složenost političkih, etničkih, religijskih i gospodarskih odnosa u srednjoj i jugoistočnoj Europi te pružaju uvid u bogatu historiografsku produkciju o ranonovovjekovlju na tim prostorima, koja može dobro poslužiti i znanstvenicima u Hrvatskoj.

Zlatko Kudelić

Zrinka Blažević, Stanko Jambrek, Nataša Štefanec (ed.), *The Reformation in the Croatian Historical Lands. Research Results, Challenges, Perspectives*, Zagreb: Biblijski institut Zagreb; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Visoko evanđeosko teološko učilište u Osijeku, 2015, 300 stranica

Zbornik radova o reformaciji u hrvatskim povijesnim zemljama sadrži radove s međunarodnoga znanstvenog skupa koji je

održan na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu od 25. do 27. travnja 2013. godine, koji su organizirali znanstvenici s Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Biblijskoga instituta u Zagrebu, Evngeličkoga teološkog seminara u Osijeku i Slovenskoga znanstvenog instituta u Beču. Cilj ovoga znanstvenog skupa organiziranoga, između ostaloga, i povodom 450. obljetnice tiskanja prvoga prijevoda Novoga zavjeta na hrvatski jezik bilo je analizirati sadašnje stanje znanstvenih istraživanja i pokazati mogući smjer daljnijega istraživanja reformacije u Hrvatskoj. Polazeći od teze da je reformacija bila univerzalni religijski i povijesni fenomen, koji je utjecao na oblikovanje ranonovjekovnih etičkih, političkih i pravnih normi te etničkih, konfesionalnih i rodnih identiteta i kultura, autori priloga pokušali su razjasniti posebnosti i modalitete prijenosa, uobličavanja i usvajanja reformacijskih ideja i institucijsko organiziranje reformacije u Hrvatskoj i okolnim zemljama. Radovi objavljeni u zborniku podijeljeni su u pet cjelina, od kojih prva istražuje teorijske trendove i metodičke inovacije u suvremenoj historiografiji, druga istražuje utjecaj reformacije na ranonovjekovnu intelektualnu povijest, treća (posvećena protureformaciji), analizira antagonistički i komplementarni odnos između reformacije i protureformacije kao suprotstavljenih ideoloških sustava, četvrta cjelina govori o regionalnim specifičnostima reformacije odnosno njezinih rubnih, pograničnih područja, a posljednja, peta bavi se njezinim kulturnim utjecajima. Prvo poglavlje, posvećeno suvremenoj historiografiji o reformaciji, otvara rad Zrinke Blažević pod naslovom *Reformation Studies in the Croatian Context: Possibilities and Perspectives (15-31)* u kojemu autorica govori o interpretativnim mogućnostima i perspektivama suvremenih teorijskih pristupa ovoj temi kao što su teorije o kulturnim transferima i konfesionalnoj mobilnosti, povijesnoj imagologiji te povijesti religijskih emocija, a Stanko Jambrek u radu *The Reformation in the Croatian Historical Lands as Spiritual and Cultural Transfer (31-48)*,